

The Role of Human Communications in the Formation of the Social Status of Women: A Case Study of Sadegh Hedayat's Short Story

- Saeed Saghei** * | PhD in Communication Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
- Ali Asghar Kia** | Professor, Department of Journalism, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
- Reza Saberi** | Assistant Professor, Department of Public Relations, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Abstract

Works by prominent authors can serve as valuable accounts and narratives that capture the inherent relations within a society. Analyzing these literary works not only provides insight into the intellectual fabric of the society but also aids in uncovering the fundamental elements that shape it, including social status and gender dynamics. In some of his widely recognized narratives such as *Boof-e Koor* (The Blind Owl), *Alaviyeh Khanoom* (Ms Alaviyeh), *Seh Ghatreh Khoon* (Three Blood Drops), *Aroosak-e Posht-e Pardeh* (The Doll Behind the Curtain), and *Zani ke Mardash ra Gom Kard* (A Woman Who Lost Her Man), Hedayat delves into the topic of women's social roles and gender dynamics in society. Drawing from a qualitative content analysis, this study examines *Zani ke Mardash ra Gom Kard* to explore the social status of the female gender, focusing on its formation through human communications. The findings posit that by accentuating the role of human communications in shaping women's social status, Hedayat has provided a thorough portrayal of their issues that remains relevant in our contemporary society. According to Hedayat, if these issues are not resolved, women will

* Corresponding Author: saeed_saghei@atu.ac.ir

How to Cite: Saghei, S., Kia, A. A., Saberi, R. (2024). The Role of Human Communications in the Formation of the Social Status of Women: A Case Study of Sadegh Hedayat's Short Story, *Journal of New Media Studies*, 10(38), 1-38. DOI: 10.22054/nms.2022.70299.1470

silently fall victim to their tragic presence within the society. To further enunciate our discoveries, tables and graphs will be employed for greater clarity and illustration.

Introduction and Statement of the Problem:

The significance of human communications in defining the status of individuals or gender groups within society has burgeoned. To comprehend and analyze the social status of people or gender groups through a sociological perspective, it is essential to examine their relationship with diverse components. Literary works constitute a critical element in this context. Literary works serve as a window through which we can discern how leading intellectual figures within a society perceive and encapsulate components of life, such as social status and gender dynamics. Consequently, it can be asserted that the intellectual contributions of writers and poets shape the intellectual landscape of a society and reflect the collective attitude towards these integral elements, including gender. Conversely, the analysis of literary works, with a focus on exploring the social status of a gender and expounding on the role of human communications as a pivotal element in determining this status, can prove to be a laborious endeavor due to the vast number and diversity of available texts. This explains why scholars opt to select specific works by renowned authors that hold significant value and address this topic. By conducting case studies on such works, it may be possible to ensure that the outcomes obtained sufficiently align with our research objectives. Consequently, this study focuses on one of Sadegh Hedayat's short stories, titled: *Zani ke Mardash ra Gom Kard*. In this narrative, similar to other works like *Boof-e Koor*, *Aroosak-e Posht-e Pardeh*, and *Alaviyeh Khanoom*, Hedayat emerges as a significant writer consistently concerned with women and their challenges in his oeuvre. His substantial proficiency in realms such as psychology, sociology, and anthropology (derived from studying the works of thinkers who were prominent during that era) enhanced the intellectual dimension of his fiction.

Research Method:

Since the nature of the chosen story aligned perfectly with a qualitative method, we opted to perform a content analysis and compile library data. Through analyzing the work and extracting crucial concepts, we sought to address several key questions: What was Hedayat's attitude towards women and their social status, as a representative of the society he inhabited? How did he approach this issue? What role and influence did he attribute to this status, and to human communications? How prevalent were these communications, and at what levels did they materialize? Can the findings of our analysis be utilized to diagnose women's social status and the roles bestowed upon them by society, While formulating our queries, we underscored the focus on the contemporary Iranian society. Moreover, it is vital to highlight that the theoretical framework applied in the content analysis of the story hinges upon the theory of attraction and repulsion in human communications.

Conclusions:

Hedayat adopts a humanitarian, altruistic, and supportive stance toward women as members of a society with a cultural system that is traditional and male-biased. He firmly believes that Iranian women confront a vast assortment of challenges, including economic and cultural poverty, unfounded and ill-informed presumptions about women, abuse of particular conventional and religious norms, a patriarchal system, erroneous interpretations of religious doctrine, polygamy, communicable diseases, a lack of appropriate sanitary facilities, and men's overly self-serving view of women. Hedayat's penchant for tragic endings, akin to his other stories, serves to depict women as mute victims of prevailing circumstances, yet simultaneously exacerbating the situation themselves. This cycle perpetuates unless society seeks remedial solutions for these issues.

Extended Abstract:

Introduction

The significance of human communication in defining the social standing of people or outlining the role of a particular gender within society is increasingly conspicuous and influential. This underscores the necessity to scrutinize society and comprehend the social standing of individuals or a specific gender in society. In other words, to engage in a thorough analysis of society. To accurately assess a specific gender, it is pivotal to examine and elucidate the relationship between this gender and various factors, one of which involves studying and analyzing the literary works bequeathed to society. The social status and roles of a particular gender can be discerned by inspecting the prevailing literary works.

The writers and poets, as representatives and mirror of the society and the relationships within it, have experienced life and its various aspects, such as the status of individuals and genders in society, and have documented these experiences through their writings. In particular, the noble works left behind by authors and poets primarily serve as the intellectual fabric of the society. These works also implicitly reveal the state and status of the psychological landscape within the society, with factors like gender serving as prominent indicators.

However, the examination and analysis of literary works, like fiction, in order to delve into the specific socio-gender position of women entails an expansive and time-consuming endeavor. The vast array and abundance of available literary works pose a significant challenge in this regard. Given the constraints of time, researchers opt to strategically select exemplary works that thoroughly address the subject matter and have been authored by individuals who possess profound insights and specific linguistic expressions in this field. By doing so, the results derived during the research process from such case studies may closely align with the intended goals. Therefore, we purposefully chose a short story by Sadegh Hedayat titled *Zani ke Mardash ra Gom Kard* to achieve our objective. Hedayat is renowned for creating masterpieces such as *Boof-e Koor*, *Aroosak-e Posht-e Pardeh*, and *Alavieh Khanoom*. His distinctive and compelling writing

style has always been evident, as demonstrated in his selected short stories. Furthermore, Hedayat consistently addresses and considers issues related to women in his works, placing a prominent and central focus on them. Additionally, Hedayat's profound awareness and knowledge - derived from studying the works of renowned global thinkers prominent in literary circles

statement of the problem:

Given the nature of the story, by employing the qualitative research method and through thematic analysis, with the aid of collecting data from documentary and library sources, we aim to examine and analyze the work in order to extract pertinent concepts such as social status and human relations. By doing so, we endeavor to determine if Sadegh Hedayat is portrayed as a storyteller and a representative of the mass of the society he inhabited. We delve into his perspective on women, explore how he regarded her station, and scrutinize the approach he adopted. Furthermore, we aim to uncover the role and significance he assigned to this position and human relations, as well. It is particularly important to emphasize that the theoretical framework employed for analysis is the theory of human communication's attraction and repulsion. Additionally, Fairclough's critical discourse analysis is utilized to explain the results.

Conclusion:

Hedayat adopts a fundamentally humane and supportive stance in dealing with women. He acknowledges that women living in an Iranian society with cultural, social, traditional, and patriarchal structures confront numerous issues and challenges. These issues encompass economic and cultural poverty, ill-informed beliefs about women, misuses of specific customary and religious practices, lack of knowledge, the dominance of the patriarchal system, distorted interpretations of religious doctrines, and polygamous practices, as well as inadequate healthcare facilities and resources.

Hedayat also raises concerns about hygiene, the instrumental view of women, and other pertinent matters. This is why he ends the story with a tragic ending, effectively asserting that women are

passive victims of the current situation. They are not only affected by these problems, but are also partially responsible for perpetuating them. Unless society adequately addresses these issues and formulates sustainable solutions, women will continue to endure the status quo. It is also worth noting that the analysis of this story and Hedayat's other stories reveals that Hedayat, contrary to some perceptions, does not take a misogynistic stance nor views women from a top-down perspective.

Indeed, Hedayat's works often address the obstacles faced by women in Iranian society, and he explicitly critiques the patriarchal mindset prevalent within that society. He underscores how this detrimental situation is formed through the interactions between men and women. The story *Zani ke Mardash ra Gom Kard* is emblematic of this, as it delves into the role women play in perpetuating and shaping this predicament. Hedayat attributes women's ignorance, superstition, devotion, and misguided influences as contributing factors in the emergence of this negative status quo.

Keywords: Human Communications; Hedayat; Social Status; Woman.

نقش ارتباطات انسانی در ترسیم جایگاه اجتماعی زنان؛ به کمک مطالعه موردی ادبیات داستانی هدایت

سعید ثقه‌ای * دکترای علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

علی اصغر کیا استاد گروه روزنامه نگاری دانشکده علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

رضا صابری استادیار گروه روابط عمومی دانشکده علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

آثار ادبی فاخر برجای مانده از نویسندگان بنام جامعه که به نوعی نمایندگان جامعه و بازتاب‌دهندگان مناسبات موجود در آن هستند را می‌توان به‌عنوان گزارش‌ها و روایت‌های مهمی تلقی کرد که ماده ذهنی جامعه را تأمین می‌کنند و تحلیل آن می‌تواند در جهت تبیین مؤلفه‌های محوری جامعه همچون جایگاه اجتماعی و جنسیت کمک شایانی نماید. این در حالی است که هدایت به‌عنوان نویسنده‌ای صاحب سبک و تأثیرگذار در آثار شاخص و متعددی همچون بوف کور، علویه خانم، سه قطره خون، عروسک پشت پرده و زنی که مردش را گم کرد به مسائل و موضوعات پیرامون زنان در جامعه پرداخته و جنسیت زن در آثار مذکور دارای نقشی پررنگ و محوری است، از این رو در این پژوهش سعی شد با تحلیل گفتمان انتقادی به روش فرکلاف، داستان زنی که مردش را گم کرد به واکاوی جایگاه اجتماعی جنسیت زن در جامعه پرداخته و نقش ارتباطات انسانی در شکل‌گیری جایگاه مذکور بررسی شود که در نهایت مشخص شد هدایت با پررنگ نشان دادن نقش ارتباطات انسانی در شکل‌گیری جایگاه زنان، مسائل و مشکلات پیرامون آنان را به‌خوبی به تصویر کشیده است که در جامعه حال حاضر نیز همچنان مصداق دارد و وی نشان داده است تا مادامی که جامعه مشکلات مذکور را حل نکند زنان قربانی بی سروصدای تراژدی حضور در جامعه هستند و در آخر نیز تلاش شد با ارائه جداول و نمودارهای متعدد در قالب آمار توصیفی از یافته‌های تحقیق، نتایج آن ملموس و محسوس تر نشان داده شود.

کلیدواژه‌ها: ارتباطات انسانی، هدایت، جایگاه اجتماعی، زن، تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف.

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری رشته علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی است.

* نویسنده مسئول: saeed_saghei@atu.ac.ir

۱. مقدمه

ارتباطات مفهومی است که از درون فرد برخاسته و به میان دیگران راه می‌یابد و به گونه‌ای وسیع‌تر و گسترده، تسهیم تجارب تعریف شده است، یعنی هر موجود زنده‌ای تجارب و آنچه در درون خود دارد با دیگران چه هموعان خود و چه با انواع دیگر در میان می‌گذرد. (فرهنگی، ۱۳۸۸: ۶) به عبارتی دیگر ارتباطات فرایندی است که در آن معنا بین موجودات زنده تعریف و به اشتراک گذاشته می‌شود و زمانی که حداقل یک طرف ارتباطی در فرایند، انسان باشد می‌توان آن نوع از ارتباط را ارتباطات انسانی دانست. حال از آنجایی که انسان یک موجود اجتماعی است برای رفع چالش‌ها و نیازمندی‌های خویش، احتیاج به تأمین ارتباط با محیط و اطراف خویش دارد چون همین ارتباطات به خصوص ارتباطات انسانی است که رشد و بقای جامعه را تضمین می‌کند و همان‌طور که در تعریف بالا به آن اشاره شد بشر به وسیله آن، تجربیات و آموخته‌های خویش را مبادله می‌کند، به همین خاطر نقش ارتباطات انسانی در زندگی بشر بسیار مهم و حائز اهمیت است.

این در حالی است که هریک از جنسیت‌ها به گونه‌ای مجزا نیز سعی می‌کنند از طریق ارتباطات انسانی جایگاه خود در زندگی اجتماعی را مدام تعریف و بازتعریف کنند چراکه جایگاه اجتماعی می‌تواند به شناسایی مقام و جایگاه شخص در قشر بندی یک جامعه کمک کند و هویت، طبقه و پایگاه اجتماعی فرد را مشخص سازد.

بنابراین نقش ارتباطات انسانی بیش از پیش در تعیین جایگاه افراد در جامعه و یا ترسیم جایگاه یک جنسیت خاص در اجتماع تعیین کننده و تأثیر گذار است. از این رو برای شناخت و تحلیل جایگاه اجتماعی افراد و یا جنسیت خاصی در جامعه و یا به عبارتی برای تحلیل جامعه‌شناختی یک جنسیت خاص نیاز است تا رابطه جنسیت مذکور با مؤلفه‌های گوناگونی بررسی و تبیین گردد که یکی از آن مؤلفه‌های مهم، بررسی و تحلیل آثار ادبی ارائه شده و به جای مانده در جامعه است چراکه با مطالعه آثار ادبی موجود می‌توان مشخص ساخت که نویسندگان و شاعران به‌عنوان نمایندگان و بازتاب‌دهندگان جامعه و مناسبات موجود در آن، چه تجربه‌ای از زندگی و مؤلفه‌های آن همچون جایگاه افراد و جنسیت‌ها در جامعه داشته‌اند و آن را چگونه گزارش کرده‌اند؟ پس می‌توان گفت گزارش‌های

نقش ارتباطات انسانی در ترسیم جایگاه اجتماعی زنان...؛ نقه‌ای و همکاران | ۹

به‌خصوص فاخر برجای مانده نویسندگان و شاعران به‌عنوان آثار ادبی به‌جای مانده در اصل ماده ذهنی جامعه را محیا و تأمین می‌کند و خود، نشان از وضعیت و جایگاه ذهنیت موجود در جامعه به مؤلفاتی همچون جنسیت و ... دارند.

از طرفی دیگر بررسی و تحلیل آثار ادبی همچون ادبیات داستانی جهت واکاوی جایگاه اجتماعی جنسیتی خاص مثلاً زنان و تبیین نقش ارتباطات انسانی به‌عنوان مؤلفه‌ای اصلی در نقش‌بندی جایگاه مذکور، به دلیل متنوع و متکثر بودن آثار موجود کاری گسترده و زمان‌بر خواهد بود به همین خاطر در عین اینکه محققان و پژوهشگران به مدد زمان دست به این کار می‌زنند با انتخاب هدفمند و موردی آثاری که هم فاخر می‌باشند و هم به‌گونه‌ای کامل به موضوع مورد مطالعه پرداخته‌اند و هم از سوی نویسندگانی نگاه‌شسته شدند که در این زمینه صاحب سخن و دارای اندیشه می‌باشند، می‌توان سعی کرد تا مطمئن شد که نتایج به‌دست آمده در طی پژوهش از این‌گونه مطالعه‌های موردی بیشتر به هدف نزدیک می‌باشد. فلذا برای تحقق این مهم به سراغ داستان کوتاهی از هدایت با نام «مردی که زنش را گم کرد» رفتیم چراکه نخست هدایت با خلق آثاری همچون بوف کور، عروسک پشت پرده، علویه خانم و من جمله داستان کوتاه انتخاب‌شده نشان داده است نویسنده‌ای صاحب سبک و تأثیرگذار است و اینکه زن و مقولات مرتبط با زنان همواره و در بیشتر آثار هدایت مدنظر و مطرح است و زن در آثارش حضوری پررنگ و محوری دارد و همچنین اینکه وی به دلیل سطح آگاهی و معلومات بالایی که داشته - که آن نیز نشأت گرفته از مطالعه آثار متفکران جهانی معاصر که در زمان زیستش، آثارشان در محافل علمی و ادبی دنیا مطرح بوده، می‌باشد، با اشراف به اندیشه‌های روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی دست به تولید داستان‌هایش زده است.

۲. بیان مسئله

در رابطه با داستان زنی که مردش را گم کرد همان‌طور که از عنوان داستان پیدا است باید اشاره کرد موضوع و محور اصلی اثر در ارتباط با زن و مسائل وی می‌باشد. داستانی که در سال ۱۳۱۲ و در مجموعه سایه و روشن به چاپ رسید و می‌توان خلاصه آن را این‌گونه

تعریف کرد: داستان روایت یک زن جوان روستایی است که در ۱۴ سالگی با مرد جوان و تنومندی آشنا می‌شود و به او دل می‌بازد. دختر جوانی که فاقد پدر بوده و از شرایط خانوادگی مطلوبی برخوردار نیست و مدام از سوی مادرش از زمانی که طفل است تا نوجوانی مورد اهانت و سرزنش و ابراز تنفر قرار می‌گیرد و به همین خاطر قصد دارد با تشکیل زندگی مشترک خود را از این عذاب برهاند. دختر جوان که «زرین کلاه» نام دارد بالاخره با مرد موردعلاقه‌اش که نامش «گل بیو» است ازدواج می‌کند و از شمال کشور جهت شروع زندگی مشترک عازم تهران می‌شوند و بعد از گذشت مدت‌زمانی کم که همه چیز خوب پیش می‌رود، همسر زن جوان معتاد و بیکار می‌شود و شروع به آزار و اذیت زرین کلاه می‌کند به‌نوعی که او را مدام با شلاق کتک می‌زند و جالب اینکه زرین کلاه خود با تمام میل راضی به این زندگی است که البته در ادامه شوهر او را رها کرده و به زادگاهش برمی‌گردد و زن دوم اختیار می‌کند. از این‌رو زرین کلاه نیز به دنبال شوهر خود رفته او را پیدا می‌کند و به امید آنکه بتواند دوباره به زندگی مشترکشان ادامه دهد کودکشان را وجه اشتراک قرار می‌دهد که البته شوهر به کل منکر همسرش شده و زرین کلاه متوجه می‌شود چاره‌ای جز به سر راه گذاشتن کودکش و به دنبال یک گل بیوی ثانی گشتن ندارد.

با توجه به خلاصه و ماهیت داستان با انتخاب روش تحقیق کیفی و از طریق تحلیل مضمون و به کمک جمع‌آوری داده‌ها از منابع اسنادی و کتابخانه‌ای سعی می‌شود تا به بررسی و تحلیل اثر جهت استخراج مفاهیمی همچون جایگاه اجتماعی و ارتباطات انسانی دست زد تا مشخص شود هدایت به‌عنوان داستان‌نویسی مطرح و به‌عنوان نماینده توده جامعه‌ای که در آن می‌زیسته چه نگاهی به زن و چه جایگاهی برای آن متصور بوده؟ و با چه رویکردی به آن می‌نگریسته؟ و اینکه وی چه نقش و قدرتی را برای این جایگاه و برای ارتباطات انسانی قائل بوده؟ و این نوع ارتباطات از چه کم و کیفی برخوردار و دارای چه سطوحی بوده است؟ و اینکه آیا می‌توان از نتایج تحلیل جهت آسیب‌شناسی جایگاه زنان و نقشی را که جامعه و به‌خصوص از طریق ارتباطات برای آنان ترسیم شده است، استفاده و

بهره برد؟ آن‌هم به‌خصوص در شرایط حال حاضر جامعه ایران. همچنین لازم به ذکر است که چهارچوب نظری استفاده‌شده جهت تحلیل نیز نظریه‌های جاذبه و دافعه ارتباطات انسانی است که از طریق رویکرد نظری تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف سعی شده است تا نتایج حاصله تبیین گردد.

۳. پیشینه تحقیق

در رابطه با پیشینه تحقیقات صورت گرفته باید به چند مقاله و تحقیق به شرح زیر اشاره کرد؛ یکی از آن‌ها «سیمای زن در چهار داستان هدایت» است (علی زاده و همکاران، ۱۳۹۹) که به تازگی منتشر شده است و نویسندگان سعی کرده‌اند در چهار داستان؛ بوف کور، زنی که مردش را گم کرد، علویه خانم و عروسک پشت پرده، جایگاه زن و ویژگی‌های شخصیت‌های مؤنث داستان را تحلیل و از نوع نگاه هدایت به جنس مخالف آگاه شوند که در نهایت به این نتیجه می‌رسند که صادق هدایت کاملاً جبرگرا است و این حقیقت سرنوشت اکثر داستان‌های او را بنیان گزارده است و بیشترین بن‌مایه‌های ناتورالیستی صادق هدایت عبارت‌اند از پایان غم‌انگیز و وحشتناک داستان‌ها، غلبه انگیزه حیوانی بر اکثر شخصیت‌های داستانی، وراثت و محکومیت انسان و عدم آزادی انتخاب و جبر محیط و مبارزه جدی با خرافات و انگیزه‌های دینی. در رابطه با تحقیق فوق باید گفت تحقیق مذکور در سطح توصیفی باقیمانده و فقط به ترسیم ویژگی‌های شخصیت‌های داستان‌های هدایت بسنده کرده است.

در تحقیقی دیگر با عنوان «زن دست‌نیافتنی در داستان‌های هدایت» (شاهی مریدی، ۱۳۹۴) نویسنده سعی کرده است بیشتر به نوع نگاه شخصی هدایت به زن و جایگاهش در جامعه پردازد و در همین حد و اندازه تحقیقش را به پیش می‌برد و با این جمله تحقیق را به اتمام می‌رساند که شایان توجه است: هدایت با حضور زن در داستان‌هایش می‌خواهد ارزش و جایگاه والای زن را به خواننده داستان برساند حتی وقتی ویژگی‌های منفی او را بیان می‌کند، تأکید بر وجه مثبت او دارد.

اما یکی از تحقیقات مهم که بررسی و پرداختن به آن حائز اهمیت است مقاله‌ای با

عنوان «خطاب و فراخوانی جنسیت سوژه‌ها در داستان‌های هدایت» (یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۹) می‌باشد که به‌غیر از اینکه از جمله تحقیقاتی است که اخیراً صورت گرفته است پژوهشی است که به‌رغم پژوهش‌های قبلی از جنبه ادبی و جامعه‌شناسی صرف به داستان‌های هدایت پرداخته بلکه سعی کرده است با استفاده از آرا و عقاید لویی آلوسر به سوژه شدن جنسیت مؤنث در داستان‌های علویه خانم، زنده‌به‌گور و سه قطره خون توسط انواع خطابه‌ها و فراخوان‌ها پردازد که البته جای خالی و خلأ پرداختن به داستان مورد مطالعه یعنی «زنی که مردش را گم کرد» در تحقیق مذکور به چشم می‌آید. نویسندگان در این تحقیق به سه وجه از فراخوانی جنسیتی می‌پردازند که عبارت‌اند از؛ فراخوانی بدن محور، فراخوانی کنش محور و فراخوانی متعلقات محور و در ادامه در داستان‌های هدایت مصداق‌های آن را مشخص و تحلیل می‌کنند. همچنین نویسندگان مذکور در تحقیق به نکته‌ای اشاره می‌کنند که نقل آن خالی از لطف نیست و می‌توان از آن به‌عنوان دلیلی بر انتخاب داستان‌های هدایت جهت بررسی جایگاه زن در جامعه البته با در نظر گرفتن نقش ارتباطات انسانی نام برد:

«بنا به رخدادهای اجتماعی و فرهنگی ایران پس از مشروطیت، شکل‌های فراخوانی سوژه‌های انسانی و وجوه برساخت هویتی آنان تغییر کرده این امر بر برساخت سوژه‌های داستانی اثر گذاشت. یکی از این موارد شکوه متمایز فراخوانی جنسیتی سوژه‌های زن است که در همان داستان‌های آغازین ادبیات معاصر فارسی به‌ویژه در داستان‌های صادق هدایت دیده می‌شود» (یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۷۷).

یکی دیگر از گفتارهای مورد استناد، مقاله‌ای است از حسین پاینده با عنوان «روانکاوی شخصیت روان رنجور در زنی که مردش را گم کرد». پاینده معتقد است شخصیت زن اصلی داستان یعنی زرین کلاه دارای ریشه‌های عدم تعادل روانی است و از خودآزاری یا همان مازوخیسم رنج می‌برد و او شخصیتی است که مبتلا به بیماری «آزارطلبی» است. سپس او با اشاره به آرا و عقاید فروید بیان می‌دارد که هدایت به پیروی از فروید، شیوه‌ی روان‌کاوی را برگزیده است چراکه فروید بر این اعتقاد بود که کودک

در جریان رشد ذهنی و جسمی خود چهار مرحله روانی را از سر می‌گذرانند و کم‌توجهی والدین می‌تواند موجب تثبیت و وقفه در رشد او شود. پاینده همچنین به کمک روانشناسی یونگ اثبات می‌کند که زرین کلاه از نوع چهارم «عقده مادر» که یونگ آن را مطرح کرده است رنج می‌کشد و آن همان «مقاومت در برابر مادر» است.

در مقاله‌ای دیگر تحت عنوان «بررسی عناصر رئالیستی و ناتورالیستی داستان کوتاه زنی که مردش را گم کرد اثر صادق هدایت» (حسن‌زاده میرعلی و همکاران، ۱۳۸۹) داستان از منظر عناصر رئالیستی و ناتورالیستی بررسی گشته و به این نتیجه دست یافته می‌شود که هدایت در این داستان عدم هماهنگی و ارتباطات انسانی میان زن و مرد را به تصویر کشیده و به بیان نگاهی انتقادی از جامعه مردسالار و نادیده گرفتن سهم زنان در جامعه می‌پردازد. همچنین نویسندگان در مقاله با طرح مصداق‌های گوناگون از دل داستان به این نتیجه می‌رسند که داستان بر اساس مؤلفه‌های رئالیستی و ناتورالیستی پی‌ریزی شده و در نهایت داستان به شکل پررنگ‌تری از جنبه رئالیستی برخوردار است که البته این تحقیق نیز مؤلفه‌های خود را در سطح توصیفی رها می‌کند.

۴. تعریف مفاهیم و نظریه‌ها:

جهت انجام پژوهش ابتدا نیاز است تا عناصر و ساختار داستان مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد و به عبارتی به ساختارشناسی داستان پردازیم تا اطلاعات مورد نیاز استخراج و محیا گردد. به همین خاطر نخست به تعریف عناصر و ساختار داستان می‌پردازیم و در ادامه نیز مفاهیم اصلی تحقیق یعنی ارتباطات انسانی و جایگاه اجتماعی را مورد بسط و تشریح قرار می‌دهیم تا در نهایت بتوانیم دست به تحلیل بزنیم.

۴-۱ عناصر داستان

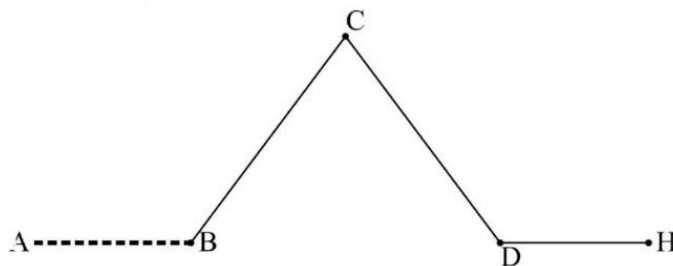
«یک داستان هنری دارای عناصری مانند طرح و پی‌رنگ، شخصیت و شخصیت‌پردازی، گفت‌وگو، کشمکش، صحنه و صحنه‌پردازی (زمان و مکان) زاویه دید و عنصر اندیشه و پیام می‌باشد که همه این عناصر در یک هماهنگی کامل و نظام‌مند در خدمت پیام و اندیشه

داستان می‌باشد» (پروینی، ۱۳۸۱: ۴۹۷).

۴-۱-۱ پی‌رنگ

پی‌رنگ، نقشه، طرح یا الگوی حوادث در داستان است و چوونی و چرایی حوادث را در داستان نشان می‌دهد؛ به عبارت دیگر، پی‌رنگ حوادث را در داستان چنان تنظیم و ترکیب می‌کند که در نظر خواننده منطقی جلوه کند. از این نظر، پی‌رنگ فقط ترتیب و توالی حوادث نیست، بلکه مجموعه سازمان‌یافته حوادث یا وقایع است؛ «در حقیقت پی‌رنگ نقل حوادث است با تکیه بر روابط علت و معلولی در هر اثر ادبی که نشان می‌دهد هر حادثه به چه دلیل اتفاق افتاده و بعد از آن نیز چه حوادثی و به چه دلیل اتفاق می‌افتد» (میرصادقی، ۱۳۸۵: ۶۶). بدین معنا که پی‌رنگ وابستگی و ضابطه‌ای است که نویسنده بر اساس آن وقایع را نظم می‌دهد. گذشته از این، پی‌رنگ، بسته به ذوق و خواست نویسنده، حوادث را از نظر زمانی جابه‌جا می‌کند و داستان‌های غیرخطی را به وجود می‌آورد. ساختار پی‌رنگ در داستان را می‌توان به شکل زیر ترسیم کرد: (شکل ۱)

شکل ۱. ساختار پی‌رنگ

که در آن A: نقطه شروع داستان یا مقدمه داستان، B: شروع کنش صعودی، B-C: کنش صعودی، C: نقطه عطف داستان، C-D: کنش نزولی، D: پایان کنش نزولی و H: گره‌گشایی داستان است.

۴-۱-۲ شخصیت و شخصیت‌پردازی

اشخاص ساخته‌شده‌ای را که در داستان و نمایش و... ظاهر می‌شوند، شخصیت می‌نامند. مخلوق ذهن نویسنده ممکن است همیشه انسان نباشد و حیوان و شیء و طبیعت یا چیزهای دیگری را نیز شامل شود. «شخصیت، در اثر روایتی یا نمایشی، فردی است که کیفیت روانی و اخلاقی او، در عمل او و آنچه می‌گوید و می‌کند، وجود داشته باشد. خلق چنین شخصیت‌هایی را که برای خواننده در حوزه داستان تقریباً مثل افرادی واقعی جلوه می‌کند، شخصیت‌پردازی می‌خوانند» (میرصادقی، ۱۳۹۱: ۸۴). «شخصیت‌پردازی یعنی حاصل جمع تمام خصایص قابل مشاهده یک فرد انسانی، هر آنچه بتوان با دقت در زندگی شخصیت از او فهمید مانند سن و میزان هوش؛ جنس و تمایلات جنسی؛ سبک حرف زدن و ادا و اطوار؛ علایق درباره خانه، ماشین و لباس؛ میزان تحصیلات و شغل؛ وضعیت روحی و عصبی؛ ارزش‌ها و نگرش‌ها یعنی تمام وجوهی از انسان که می‌توان با بررسی روزبه‌روز زندگی یک فرد دانست. این خصایص در کنار هم هویت منحصربه‌فرد هر انسان را می‌سازند زیرا هر یک از ما ترکیب خاصی از داده‌های ژنتیکی و تجربیات عملی هستیم. این مجموعه یگانه و منحصربه‌فرد از خصایص انسانی شخصیت‌پردازی است» (مک کی، ۱۳۸۷: ۶۹).

۴-۱-۳ زاویه‌ی دید

«زاویه دید، یا نظرگاه، یا کانون روایت نمایش‌دهنده شیوه‌ای است که نویسنده به وسیله آن، مصالح و مواد داستان خود را به خواننده ارائه می‌کند و در واقع رابطه نویسنده را با داستان نشان می‌دهد. هر داستانی باید گوینده‌ای داشته باشد که موضوع را نقل کند؛ این نقل موضوع ممکن است به شیوه اول شخص یا دوم شخص یا سوم شخص صورت بگیرد» (میرصادقی، ۱۳۸۵: ۳۸۵).

با توجه به محدودیت مجال تحقیق و با در نظر گرفتن اینکه «دیالوگ»، «کشمکش» و «پیام» به‌عنوان سه عنصر مهم در قسمت یافته‌ها جهت تحلیل از آن استفاده می‌شود و با عنایت به عناصر دیگر که شرح داده شد می‌توان انواع عناصر داستان را در قالب شکل زیر (شکل ۲) به تصویر کشید:

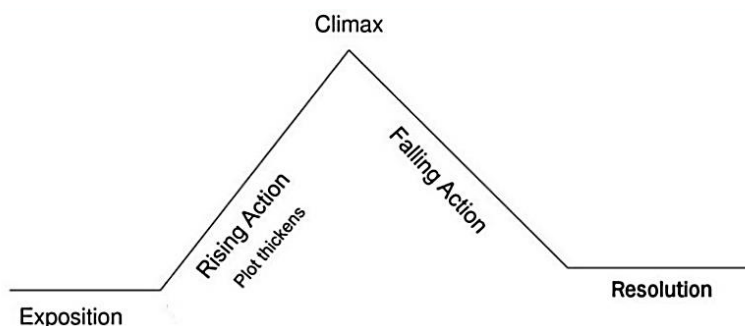
شکل ۲. انواع عناصر داستان

۲-۴ ساختارشناسی داستان

در رابطه با ساختارشناسی داستان می‌توان به ساختار هرمی فریتاگ اشاره کرد. گوستاو فریتاگ، اندیشمند آلمانی قرن نوزدهم، در کتاب خود با عنوان فن نمایش، ساختار نمایشنامه‌ها و داستان‌ها را هرمی فرض می‌کند که از سه بخش اصلی یعنی عمل اوج گیرنده، نقطه‌ای اوج و عمل افتان تشکیل می‌یابد و هر یک از این سه بخش نیز به نوبه‌ی خود از بخش‌های کوچک‌تری ساخته می‌شود (دادسیما، ۱۳۷۸: ۵۳۷) (شکل ۳).

شکل ۳. هرم پنج مرحله‌ای فریتاگ

در رابطه به توضیح هرم فریتاک باید به نکات زیر اشاره کرد:

- شرح! معرفی اطلاعات اساسی و مهم.
- این بخش شامل مقدمه و شروع شخصیت‌پردازی می‌باشد.
- عمل خیزان! بیان سلسله‌ای از اتفاقات برای رسیدن به نقطه اوج.
- بحران‌های موجود در داستان و اتفاقات مهیج داستان در این بخش از داستان بیان می‌شود.
- نقطه اوج یا عطف داستان^۳: به وجود آوردن پیچ‌وتاب در داستان
- تغییردهنده جهت داستان را نقطه عطف گویند. داستان‌ها مجموعه‌ای هستند متشکل از تعدادی صحنه. بعضی از این صحنه‌ها قابل پیش‌بینی هستند و ما انتظار رخداد آن‌ها را داریم. بعضی از این صحنه‌ها برای تأکید بیشتر بارها تکرار می‌شوند؛ اما بعضی از صحنه‌ها فقط یک‌بار رخ می‌دهند و همه‌چیز را تغییر می‌دهند که به آن نقطه عطف گوئیم. نقطه عطف شامل یک حادثه یا حوادثی است که واکنش برانگیز است و درنهایت واکنش، همیشه به معنای ورود به یک موقعیت جدید است.
- عمل افتان! ادامه دادن عمل از نقطه اوج به بعد.
- در این بخش از داستان از نقطه اوج فاصله گرفته و به سمت گره‌گشایی نهایی و پایان داستان پیش می‌رویم.
- پایان! پایان دادن به داستان با حل و فصل کردن مشکل.

1exposition
2rising action
3climax
4falling action

با توجه به ساختار بالا که در اصل معادل ساختار کلی پی‌رنگ در داستان نیز می‌باشد، می‌توان گفت تمامی داستان‌ها از این الگو تبعیت می‌کنند و این ساختار هرمی، ساختاری کلی و جهان‌شمول است که آن را در نگارش داستان‌ها باید مدنظر قرار داد.

۳-۴ ارتباطات انسانی

ارتباطات فرایندی است که همه رخدادها و روابط بین آن‌ها به‌صورت پویا و به‌طور مداوم در حال تغییر و اثرگذاری بر یکدیگر هستند. (رضائیان، ۱۳۸۵: ۲۸۹) و افراد با ارتباطاتی که با یکدیگر برقرار می‌کنند دست به‌تعامل زده و هر کدام سعی می‌کنند از طریق تعامل شکل‌گرفته به اهدافی که از برقراری ارتباط دارند دست یابند.

با واکاوی ارتباطاتی که افراد جامعه با یکدیگر دارند می‌توان جایگاه‌های آنان را در جامعه ترسیم کرد و با واکاوی از ارتباطات هر یک از دو جنسیت موجود در جامعه، می‌توان جایگاه آن جنسیت را در جامعه تبیین کرد چراکه ارتباطات جامعه بر ارتباطات انسانی استوار است. (فیاض، ۱۳۸۹: ۲۱)

۴-۴ جایگاه اجتماعی

جایگاه اجتماعی یکی از مؤلفه‌هایی است که همه انسان‌ها به نحوی در طلب آن هستند. نظم اجتماعی بر اساس جایگاه اجتماعی انتسابی یا اکتسابی افراد مشخص می‌شود و بسیاری از تعارض‌های ارتباطی نتیجه نقض و بی‌توجهی به جایگاه اجتماعی پنداشته می‌شود.

از منظری دیگر، ماهیت جایگاه اجتماعی این معنا را می‌دهد که چه کسی خداوند است و چه کسی بنده یا چه کسی فرادست است و چه کسی فرودست. در این معنا از جایگاه اجتماعی، مسئله تعیین‌کننده این است که قدرت دست چه کسی است.

همچنین می‌توان گفت: جایگاه اجتماعی عبارت است از ارزیابی ذهنی که فرد از جایگاه خود در سلسله‌مراتب اجتماعی نسبت به سایرین احساس می‌کند. انگیزه به دست آوردن منزلت یا حرمت اجتماعی یکی از انگیزه‌های تقریباً جهان‌شمول است. می‌توان

گفت همه افراد همین که نیازهای ابتدایی و آنی‌شان رفع شد، نیاز به نوعی حرمت اجتماعی دارند تا ارزش خود را بهتر و بیشتر کنند (مازلو، ۱۹۷۸، ترجمه رضوانی: ۱۲۱)

و این درحالی است که انگیزه به دست آوردن جایگاه اجتماعی که همان‌طور که گفته شد با مقوله‌ی قدرت نیز ارتباط مستقیم دارد، ممکن است آدمیان را در راه خیر بی‌اندازد یا در راه شر. همچنین باید گفت که در جامعه نیاز به کسب جایگاه اجتماعی یا حرمت اجتماعی از نیازهای اساسی است و اشخاص همه‌جا می‌کوشند تا نظر خوب دیگران را نسبت به خود جلب کنند و اینکه تجلی نیاز به جایگاه اجتماعی در اجتماعات مختلف متفاوت است و در بسیاری از جوامع نیاز به تملک و نیاز به جایگاه اجتماعی باهم ترکیب شده است.

۴-۵ تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف

رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی، سیری تکوینی از تحلیل گفتمان در مطالعات زبان‌شناختی است که تحلیل گفتمان را به لحاظ نظری و روش‌شناختی از سطح توصیف متون به سطح تبیین ارتقا داده است و به لحاظ محدوده تحقیق نیز گستره آن را از سطح بافت موقعیت فرد به سطح کلان یعنی جامعه، تاریخ و ایدئولوژی وسعت بخشیده است.

نورمن فرکلاف بین اهداف انتقادی و اهداف توصیفی گفتمان تمایز قائل شده است. طبق نظر فرکلاف تحلیل گفتمان به روش انتقادی از سه سطح تحلیل برخوردار است: سطح توصیف، که در این سطح متن بر اساس مشخصه‌های زبان‌شناختی اعم از آواشناسی، واج‌شناسی، نحو، ساخت‌واژه یا صرف و معنی‌شناسی و تا حدودی کاربردشناسی مورد توصیف و تحلیل واقع می‌شوند. سپس نوبت سطح تفسیر است، که به تفسیر متن بر مبنای آنچه در سطح توصیف بیان شده با در نظر گرفتن بافت موقعیت و مفاهیم و راهبردهای کاربردشناسی زبان و عوامل بینامتنی می‌پردازد و سطح سوم که سطح تبیین است، به توضیح چرایی تولید چنین متنی از میان امکانات مجاز موجود در آن زبان برای تولید متن در ارتباط با عوامل جامعه‌شناختی، تاریخی، گفتمان، ایدئولوژی و قدرت و قراردادهای و دانش فرهنگی اجتماعی می‌پردازد. (Fairclough,

(2001: 115-117)

بنابراین می‌توان گفت اگر تحلیل گفتمان را سطح توصیف بدانیم، تحلیل انتقادی گفتمان، آن را به سطح تفسیر و تبیین می‌رساند و ضمن توصیف و تفسیر متن، به این سؤال پاسخ می‌دهد که چرا از میان گزینه‌های ممکن زبانی، باید این متن را انتخاب کرد و طی یک واقعه‌ی مشخص، چرا اشخاص از عبارات خاصی استفاده می‌کنند؟ در این راستا تحلیل گران گفتمان انتقادی نیز بر این باورند که متون ادبی نیز مانند سایر متون در خدمت ارتباط‌اند. از این رو آن‌ها را نیز می‌توان با نگرش و روش انتقادی تحلیل نمود.

«تاریخ، ساختارهای اجتماعی و ایدئولوژی در نقد زبان‌شناختی از منابع اصلی دانش به شمار می‌روند و تحلیل گران رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی معتقدند که تولید، فهم، خوانش و تحلیل متون به عواملی همچون بافت خرد و کلان اعم از مسائل فلسفی، تاریخی، سیاسی، جامعه‌شناختی، ایدئولوژیکی و گفتمان وابسته است؛ چراکه رابطه بین مردم و جامعه به صورت تصادفی و دلخواهی نیست بلکه توسط نهادهای اجتماعی و دیگر عوامل دخیل در گفتمان تعیین می‌شود و ادبیات و متون ادبی هر دوره نیز در بافت خاصی تولید، تحلیل و تفسیر می‌گردد» (آقا گل زاده، ۱۳۹۱: ۲۲).

۴-۵-۱ سطح توصیف

توصیف مرحله‌ای است که به ویژگی‌ها و محتوای ظاهری متن ارتباط دارد. در سطح توصیف متن بر اساس مشخصه‌های زبان‌شناختی اعم از ساخت‌واژه یا صرف، معناشناسی و تا حدودی کاربردشناسی مورد توصیف واقع می‌شود. در واقع توصیف پیش‌فرض تفسیر است.

۴-۵-۲ سطح تفسیر

سطح تفسیر نیز با در نظر گرفتن بافت موقعیت و مفاهیم و راهبردهای کاربردشناسی زبان و عوامل بینامتنی به تحلیل متن می‌پردازد. (Fairclough, 2001: 125)

۴-۵-۳ سطح تبیین

نقش ارتباطات انسانی در ترسیم جایگاه اجتماعی زنان...؛ ثقه‌ای و همکاران | ۲۱

سطح تبیین، گفتمان را به‌عنوان کنش اجتماعی توصیف می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه ساختارهای اجتماعی، گفتمان را جهت می‌بخشند. به تعبیر دیگر، «سطح تبیین به توضیح چرایی تولید چنین متنی در آن زبان، در ارتباط با عوامل جامعه‌شناختی، تاریخی، ایدئولوژی، قدرت، قراردادها و بافت فرهنگی اجتماعی جامعه می‌پردازد» (آقا گل زاده، ۱۳۹۱: ۱۸).

«مرحله تبیین متضمن ترسیم چشم‌انداز خاصی درباره دانش زمینه‌ای است که این چشم‌اندازها، مشخصاً به‌عنوان ایدئولوژی‌های گوناگون قلمداد می‌شوند» (میرفخرایی، ۱۳۸۳: ۲۴۵).

بنابراین می‌توان گفت تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف تلاشی معرفت‌شناسانه و متکی بر روش‌های کیفی در مطالعه متون گوناگون باهدف بازشناسایی چگونگی شکل‌گیری محتواپذیری آن‌ها تحت تأثیر بافت متن، بافت موقعیتی و بافت موضوعی‌ای است که سازنده و پردازنده متن است؛ تا بتوان در پرتو شناسایی این ابعاد سه‌گانه به میزان بیشتری از حقیقت موضوع مورد مطالعه دست یافت.

۵. روش تحقیق

در این تحقیق که همان‌طور که گفته شد یک تحقیق کیفی به روش تحلیلی است و واحد تحلیل آن نیز مونولوگ‌ها و دیالوگ‌های به‌کاررفته در داستان‌ها، نشانه‌ها و عبارات موجود است و از طریق مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری داده‌های آن صورت گرفته و داده‌ها نیز به شیوه‌ای هدفمند جمع‌آوری گشته است و سعی شده است در پایان این مهم محیا گردد که به تمامی سؤالات تحقیق پاسخ کاملی داده شود تا درنهایت بتوان به اهداف مطروحه در تحقیق رسید.

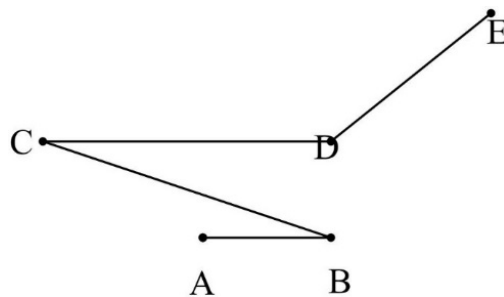
بنابراین باید گفت شاید مهم‌ترین گام در اجرای این پژوهش، ارزیابی نتایج حاصله و اطمینان پیدا کردن از صحت این نتایج و تطابق آن‌ها با یکدیگر باشد.

۶. یافته‌ها

۱-۶ عناصر داستان

با مطالعه داستان زنی که مردش را گم کرد و با تطبیق با ساختار کلی پی‌رننگ در داستان‌ها، مشخص می‌گردد که پی‌رننگ داستان را می‌توان در قالب شکل زیر ترسیم کرد (شکل ۴) چراکه داستان ابتدا با رفتن زرین کلاه به ساری و به روستای شوهرش زرین آباد شروع می‌شود سپس با یک فلش بک به عقب و به زمان آشنایی زرین کلاه با گل بیو برمی‌گردد و با نقل حوادث و ماجراهای پیش آمده دوباره به نقطه شروع داستان می‌رسد و سپس آن را ادامه داده تا در نهایت به آخر داستان؛ که مواجهه زرین کلاه با شوهرش و انکار زرین کلاه توسط او و در نهایت منصرف شدن زرین کلاه از رسیدن به گل بیو و سر راه گذاشتن بچه‌اش و به دنبال گل بیوی ثانی گشتن، می‌رسد.

شکل ۴. ساختار داستان زنی که مردش را گم کرد

(A) نقطه شروع داستان است که زرین کلاه آماده رفتن به شمال می‌شود و A-B شروع سفر او است. B-C فلش بک یا بازگشت به عقبی است که داستان را تا دو سال قبل به عقب برده و ماجرای عشق زرین کلاه به گل بیو را تعریف می‌کند که دارای نقطه عطف کوچک نیز است به همین خاطر روند آن صعودی است و C-D نیز ادامه داستان تا رسیدن به نقطه آغازین داستان است که چون دارای درام یا کشمکش خاصی نیست و نقطه عطفی هم ندارد خطی و ساده است و D-E که ادامه داستان و لحظه رویه‌رو شدن زرین کلاه با گل بیو است که خواننده در کل داستان و فرآیند ارتباطی منتظر همین لحظه است و نقطه

E که نقطه عطف اصلی داستان است که با آن داستان به اتمام می‌رسد. در ادامه نیز با توجه به عناصر داستان جدول شماره ۱ حاصل می‌گردد که جهت تبیین یافته‌ها در ادامه پژوهش کمک شایانی می‌کند.

جدول ۱. عناصر داستان در داستان زنی که مردش را گم کرد

نوع داستان: رئال	روند داستان: خطی	زاویه‌ی دید: سوم شخص (دانای کل)	نوع شخصیت‌ها:
نوع شخصیت‌ها: ویژگی‌های شخصیتی:	نوع شخصیت:	نوع شخصیت‌پردازی:	نوع شخصیت‌ها:
توسری‌خور- خیال‌پرداز- کتک‌خور- خرافی- سنتی- بدون محبت مادری- سنگدل	پویا- شخصیت اصلی	شخصیت‌پردازی مستقیم- توصیفی	زرین کلاه
گردن‌کلفت- چالاک- معتاد- دست‌بزن- دوست‌باز- تنبل- خشن- سنگدل- بی‌تعهد و بی‌مسئولیت	پویا- شخصیت اصلی	شخصیت‌پردازی مستقیم- توصیفی	گل‌ببو
بدون محبت مادری- بدبین- خرافی- سنتی- مذهبی- سنگدل	ایستا- در حد تیپ	شخصیت‌پردازی غیرمستقیم- توصیفی	مادر زرین کلاه
پرخاشگر- متعصب- تهمت‌زن- سنتی- زن‌ستیز- سنگدل	ایستا- در حد تیپ	شخصیت‌پردازی غیرمستقیم- توصیفی	مادر گل‌ببو

همچنین در رابطه با تحلیل شخصیت‌های داستان به خصوص شخصیت‌های زن داستان می‌توان گفت: زرین کلاه در خانه پدری در زیر سایه سنگین زن‌ستیز مادر خود انواع سختی‌ها و رنج‌ها را تحمل می‌کند و در خانه شوهر نیز زخم شلاق مردسالاری را بر دوش خود دارد. با این همه ترجیح می‌دهد در کنار همسرش باشد، شلاق بخورد ولی تنها و بی‌پناه ناگزیر به بازگشت به خانه پدری نشود. او در پی این بی‌پناهی به نوعی خودآزاری می‌رسد. زن دوم گل‌ببو قربانی دیگری است که داغ شلاق مردسالاری و زن‌بارگی گل‌ببو را بر بازو و پیشانی خود دارد، اما به دلیل وابستگی بسیار به مرد خود این داغ را گرامی می‌دارد. مادر زرین کلاه نیز زنی است که در چارچوب‌های خرافی نهادینه‌شده در اجتماع محبوس شده و زرین کلاه را منحوس می‌داند و علت مرگ شوهرش را در به دنیا آمدن و قدم‌های

بدینم زرين كلاه مي‌بيند. به همين خاطر او را مورد بي‌مهري خود قرار داده و اين آموزه‌هاي ظالمانه چنان تأثير ژرفي بر زرين كلاه مي‌گذارد تا دست‌آخري وقتي از گل بيو نااميد مي‌گردد بي‌هيچ نشاني از مهر مادري و دلسوزي، بچه‌اش را جلوي در خانه‌اي در روستا نهاده و باز به دنبال مردى روانه مي‌شود كه بقول راوي «شايد اين جوان هم عادت به شلاق زدن داشته باشد و تنش بوي الاغ و سرطويله بدهد!» مادر گل بيو هم زني است كه با بي‌رحمي تمام بچه زرين كلاه را حاصل روابط نامشروع مي‌داند و به زن‌ستيزي و رفتار مردسالارانه و به‌دوراز انصاف پسرش دامن مي‌زند و مهر تائيدي بر رفتار متوحش فرزندش مي‌زند.

۶-۲ ساختار شناسي

چنانچه ساختار داستان را از منظر ارتباطي نيز بررسي كنيم به ساختار زير مي‌رسيم (شكل ۵) كه در آن خط سبز به معنای شروع داستان و مقدمه و شخصيت‌پردازي است و خط آبي محور اصلي داستان كه همانا پيرامون ارتباطات زرين كلاه است، مي‌باشد كه از طريق دو خط اتصال‌دهنده نارنجي (حوادث و ارتباطات فرعي داستان) به دو قسمت تقسيم مي‌شود؛ ارتباط زرين كلاه با گل بيو (خط آبي بالايي) و ارتباط زرين كلاه با مادرش (خط آبي پاييني) كه در قالب دو خط آبي ترسيم شده است و درنهايت با دو خط اتصال‌دهنده نارنجي ديگر به هم وصل شده و ارتباط زرين كلاه با گل بيو فقط باقي مي‌ماند و اين ارتباط جاي ارتباط با مادرش را مي‌گيرد كه در انتها نيز آن ارتباط هم خاتمه مي‌يابد.

شكل ۵. ساختار داستان «زني كه مردش را گم كرد» از منظر ارتباطي

در تشریح وضعیت ارتباطی شخصیت‌های داستان نیز باید این نکته را اضافه کرد که ارتباط

زرین کلاه با مادرش از بچگی یک‌طرفه و ضعیف است چراکه زرین کلاه از سوی مادرش مدام طرد می‌شود و همچنین ارتباط زرین کلاه با گل بیو در ابتدا یک‌طرفه است ولی در ادامه دوسویه شده و در بخش پایانی داستان نیز یک‌طرفه و صرفاً از سوی زرین کلاه به گل بیو است و در آخر داستان نیز مشخص می‌شود که ارتباط کلاً قطع می‌شود همانند ارتباط زرین کلاه با مادرش.

۶-۳ تحلیل گفتمان انتقادی

۶-۳-۱ توصیف

در ابتدای تحلیل باید به روند آشنایی، ازدواج و سپس جدایی دو شخصیت اصلی داستان اشاره کرد که در ابتدای این آشنایی گل بیو برای دخترهای خوشه‌چین تصنیف می‌خواند و آن‌ها می‌خندند و این اولین اقدام جنس مذکر جهت جلب توجه است سپس به روایت راوی اندام مردانه و قدرت جسمی جنس مذکر، عامل دوم جذب زرین کلاه است و سومین عامل نگاه‌های دو طرف است که مزید بر علت می‌شود.

«همین که زرین کلاه اندام ورزیده، گردن کلفت، لب‌های سرخ، موی بور، بازوهای سفید او که رویش مو درآمده بود، دید و مخصوصاً چالاکی که در جابجا کردن لولاهای وزین نشان می‌داد، خودش را باخت. بعلاوه تمایلی که گل بیو به او ظاهر کرد. با آن نگاه‌های سوزانی که میان آن‌ها ردوبدل شد، کافی بود زرین کلاه را که دختر چهارده‌ساله‌ای بیش نبود، فریفته خودش بکند» (هدایت، ۱۳۸۰: ۱۳۶-۱۳۵).

در ادامه زرین کلاه و گل بیو سعی در پیشبرد ارتباط خود دارند ولی با توضیحات راوی مشخص می‌گردد که عشق و علاقه زرین کلاه به گل بیو با وجود اینکه دختر است و طبق روال سنتی حاکم بر جامعه باید بیشتر منتظر ابراز عشق از طرف مقابل باشد، از عشق و علاقه گل بیو به مراتب زیادتر می‌باشد. دوست داشتن و تمایلی که نشات گرفته از گرایش‌های جنسی به همراه احساساتی است که می‌توان آن را از دیدگاه یونگ در دسته‌ی عقده مادر و در زیرمجموعه مقاومت در برابر مادر دسته‌بندی کرد که این تمایل غالب را می‌توان یکی از دلایل و مقدمه شکل‌گیری جایگاه نامطلوب شخصیت مؤنث در نزد

خانواده و شوهر آینده دانست که قابل تعمیم به جامعه نیز می‌باشد؛ دخترانی که دارای وضعیت مناسبی در کانون خانواده نبوده و در اوج بلوغ خود به دنبال یک منجی هستند تا آن‌ها را از خانواده دور کند. از خانواده و والدینی که هیچ‌گاه نتوانسته‌اند با آن‌ها تعامل خوبی داشته باشند و ارتباط دوسویه‌ای برقرار کنند و همواره به امید یافتن بدیلی برای آن در زندگی مشترک هستند.

«همه تنش بهتر بود که زیر گل برود. زیر خاک بپوسد تا این که در خانه مادرش با فحش و بدبختی چین بخورد... تمام بدبختی‌های دوره زندگی‌اش جلو او مجسم شد فحش‌هایی که شنیده بود، کتک‌هایی که خورده بود از همان وقت که بچه کوچک بود مادرش یک مشت به سر او می‌زد و یک تکه نان به دستش می‌داد... هرگز یک روی خوش یا کمترین مهربانی از مادرش ندیده بود... با خودش نیت کرد که اگر به مقصودش برسد و زن گل ببو بشود همان‌طوری که خودش از زندان خانه پدری آزاد می‌شود یک کبوتر بخرد و آزاد بکند» (هدایت، ۱۳۸۰: ۱۳۹-۱۳۸).

در ادامه داستان زرین کلاه با توجه به بسته بودن فضای حاکم بر جامعه و محدود بودن فضای ارتباطی مابین جنس‌های مخالف، تصمیم می‌گیرد تا این مهم را با دوست صمیمی خود مهربانو انجام دهد تا خلأ ارتباط دوسویه و صمیمی با مادر خود را این‌گونه پر کند و به همین خاطر او را واسطه این ارتباط قرار می‌دهد.

«زرین کلاه دلش غنچ می‌زد، رنگ می‌گذاشت و رنگ برمی‌داشت، چون در این روز چیز تازه‌ای کشف کرد و حس نمود که تا آن روز در او سابقه نداشت؛ زیرا تاکنون او از مرد چیز زیادی نمی‌دانست... گرچه زرین کلاه اغلب به فکر مرد می‌افتاد ولی جرأت نمی‌کرد که از کسی بپرسد و می‌دانست که این فکر بد است و باید از آن پرهیز بکند... فقط گاهی مهربانو دختر همسایه‌شان و خانم کوچولو و بلوری خانم با او راجع به اسرار مرد حرف زده بودند و زرین کلاه را کنجکاو کرده بودند، به‌طوری‌که تا اندازه‌ای چشم و گوشش باز شده بود. حتی مهربانو برای او از مناسبات محرمانه خودش با شیرزاد پسر ماندگار علی نقل کرده بود، اما تمام این افکار را که زرین کلاه از عشق و شهوت پیش

خودش تصور کرده بود نگاه گل ببو تغییر داد» (هدایت، ۱۳۸۰: ۱۳۶).

در ادامه باوجود مخالفت‌های مادر زرین کلاه و با پافشاری‌های او، ازدواج و برگزاری مراسم آن صورت می‌گیرد که با تحلیل جملات مادر و نحوه برگزاری مراسم عروسی مشخص می‌گردد که نحوه ارتباط و تعامل شخصیت‌ها با یکدیگر چگونه است. «الهی روی تخته مرده شور خونه بیفتی، ورپیری، عروسیت عزا بشود، الهی دختر جز جگر بزنی، حسرت بدلت بماند، جوان مرگ بشوی، با این شوهر لر پاپتی که پیدا کرده‌ای» (هدایت، ۱۳۸۰: ۱۴۲).

در ادامه داستان و پس از گذشت اندکی از شروع زندگی مشترک، روند زندگی آنان تغییر می‌کند و گل ببو چهره واقعی خود را نشان می‌دهد اما نکته حائز اهمیت در داستان از همین جا شکل می‌گیرد و آن علاقه روزافزون زرین کلاه به پرخاشگری‌های شدید شوهرش است.

«اول از او ایراد می‌گرفت، آن‌هم سر چیزهای جزئی، مثلاً می‌گفت: چرا گوشه چادر نماز سوخته، یا سماور را دیر آتش کردی و یا پریش آبگوشت را زیاد شور کرده بودی... سپس خوب شلاقش می‌زد...» (هدایت، ۱۳۸۰: ۱۴۴).

در این قسمت از داستان و با روایت راوی نکات مهم و درخور توجه ای را می‌توان استخراج کرد. از جمله اینکه گل ببو هر شب به محض ورود به خانه و با بهانه‌های الکی زرین کلاه را به باد کتک می‌گیرد و سپس با شنیدن گریه و ناله متوالی زرین کلاه کیف می‌کند و زرین کلاه نیز از گریه کردن خود راضی است و همچنان با دیدن اندام و حرکات گل ببو لذت می‌برد و سپس موقع خواب، گل ببو چشم‌های زرین کلاه را می‌بوسد و باهم آشتی می‌کنند.

در این قسمت از تحلیل متن داستان می‌توان نکات و یافته‌هایی را به دست آورد که در جدول شماره ۲ آورده شده است:

ردیف	مضمون	نمونه	تفسیر
۱	شلاق زدن و کیف کردن از گریه دیگری	همان شلاقی که به الاغ‌ها می‌زد دور سرش می‌گردانید و به بازو، به ران و کمر زرین کلاه می‌نواخت..... آن‌وقت گل بیو از روی کیف می‌رفت گوشه اتاق چمباتمه می‌نشست...	سادیسم یا دگرآزاری: افرادی که شخصیت سادیستی دارند تمایل به بروز پرخاشگری مکرر و رفتار بی‌رحمانه دارند. سادیسم همچنین می‌تواند شامل قساوت عاطفی، دست کاری روان‌شناختی هدفمند دیگران با استفاده از ترس و مشغولیت ذهنی با خشونت باشد. (ساراسون و همکاران، ترجمه نجاریان و همکاران: ۱۳۹۰)
۲	رضایت از گریه و زاری کردن و کتک خوردن	نال، زنجوره و گریه یکنواخت و عمدی زرین کلاه ساعت‌ها مداومت داشت... اگرچه زرین کلاه زیر شلاق پیچ‌وتاب می‌خورد و آه و ناله می‌کرد ولی در حقیقت کیف می‌برد...	مازوخیسم یا خودآزاری: مازوخیسم یک نوع کوشش و تلاش خستگی‌ناپذیر و تقریباً همیشگی است که در آن شخص، سعی می‌کند خود را در برابر دیگری در حقیرترین وضع قرار دهد و از آن لذت ببرد. (سارتر، ترجمه شکیباپور: ۱۳۹۷)
۳	لذت بردن از اندام و حرکات طرف مقابل در موقع آزاردیدن	پس از گریه‌زاری، ساق‌های ورزیده، قوی با ران‌های سفید او (گل بیو) که بیرون می‌آمد زرین کلاه را حالی به حالی می‌کرد	مازوخیسم جنسی
۴	آشتی کردن سریع و رضایت از تکرار مجدد وقایع مذکور	در رختخواب گل بیو روی چشم‌های اشک‌آلود شور مزه زرین کلاه را ماساژ می‌کرد و باهم آشتی می‌کردند. این کار هر شب تکرار می‌شد	سادومازوخیسم یا آزارگری و آزارخواهی

همان‌طور که از جدول شماره ۲ مشخص می‌شود ارتباطات مذکور از نوع ارتباطات سالم و طبیعی نبوده و شخصیت‌های داستان از حالات و اختلال‌های روانی آزاردهی و آزارخواهی رنج می‌برند؛ اما در ادامه داستان شاهد غیبت گل بیو هستیم که عامدانه ارتباط را قطع کرده و به روستای محل تولد خود برمی‌گردد، درحالی‌که زرین کلاه به سبب عارضه‌ای که گفته شد حاضر به ترک این نوع از ارتباط نیست و حتی از شرایط حاکم بر فضای ارتباطی خود با

گل بیو رضایت زیادی دارد. در انتهای داستان و در نقطه اوج آن زرین کلاه متوجه می‌شود گل بیو حاضر به پذیرش او نیست و او را به کل منکر می‌شود و حتی استناد به کودک مشترکشان هم نمی‌تواند برایش مثمر‌ثمر باشد. از این رو زرین کلاه به سرعت به دنبال شروع کردن فرایند ارتباطی خود با شخص دیگری است که با گل بیو شباهت داشته باشد تا بتواند این چرخه را یک‌بار دیگر و با فرد جدید به پیش ببرد. چراکه به اعتقاد فروید او با اختیار مکانیسم دفاعی روانی جابه‌جایی سعی در جایگزین کردن وسیله ارضای روحی و روانی خود می‌کند و آن دل‌کندن از گل بیو و پیدا کردن و رضایت دادن به مرد دیگری است.

۶-۳-۲ تفسیر

در این مرحله می‌توان به سراغ مفهومی با عنوان جایگاه اجتماعی رفت چراکه مشخص شد نویسنده به دنبال طرح این مقوله مهم در جامعه و آن‌هم برای جنسیت زن البته با استفاده از اندیشه‌ها و نظریات فروید می‌باشد. برای این کار در ابتدا مضامین اصلی و مرتبط با جایگاه اجتماعی مشخص و تعیین شد و در ادامه تحلیل و پس از استخراج مصداق‌هایی از مضمون‌هایی که با جایگاه اجتماعی مرتبط است مانند اقتصاد، قدرت، اعتقادات و نقش فرهنگ به خصوص فرهنگ عامه، به جدول‌های زیر دست یافته شد:

جدول ۳. فراوانی مصداق‌های مضامین مالی

ردیف	مضامین مالی	فراوانی	درصد
۱	- خرجی (گرفتن)	۴	۳۰
۲	یک ماه است مرا بی‌خرجی انداخته رفته...		
۳	خرجی به زنت نمی‌داد...		
۴	پس بچه‌ات را بگیر بزرگ کن، من هیچ خرجی ندارم...		
۵	- پول (داشتن)	۲	۱۵
۶	بدون پول، بدون امید و بدون آتیه...		
۷	دستش به کلی خالی شد، بدون یک شاهی پول...		
۸	جمع کل	۱۳	۱۰۰

جدول ۴. فراوانی مصداق‌های مضامین مرتبط با قدرت

ردیف	مضامین مرتبط با قدرت و خشونت	فراوانی	درصد
۱	- آزار جسمی؛ شلاق خوردن	۲۱	۸۰
۲	و بعد هم شلاق، همان شلاق کذائی که الاغ‌ها را با آن می‌زد به جان او می‌کشید؛ اما زرین کلاه برای همین می‌رفت، همین شلاق را آرزو می‌کرد و شاید اصلاً می‌رفت که از دست گل ببو شلاق بخورد...		
۳	تا وارد خانه می‌شد شلاق را می‌کشید به جان زرین کلاه و او را خوب شلاقی می‌کرد...		
۴	همان شلاقی که به الاغ‌ها می‌زد دور سرش می‌گردانید و به بازو، به ران و کمر زرین کلاه می‌نواخت...		
۵	هر چه بیشتر شلاق می‌خورد علاقه‌اش به گل ببو بیشتر می‌شد		
۶	زرین کلاه آرزو می‌کرد دوباره گل ببو را پیدا بکند تا با همان شلاقی که الاغ‌هایش را می‌زد او را شلاقی بکند.		
۷	داغ شلاق به بازو و پیشانی او دیده می‌شد		
۸	آزار جسمی؛ کتک خوردن	۵	۲۰
۹	مادرش همیشه او را کتک زده بود و از او چشم زهر گرفته بود		
۱۰	بچه کوچک بود مادرش یک مشت به سر او می‌زد		
۱۱	حرکات خشن و زمخت او و مخصوصاً کتک زدنش را از همه بیشتر دوست داشت		
۱۲	گل ببو یک لگد به زرین کلاه می‌زد		
۱۳	جمع کل	۲۶	۱۰۰

جدول ۵. فراوانی مصداق‌های مضامین عقیدتی

ردیف	مضامین عقیدتی	فراوانی	درصد
۱	نذر کرد یک شمع هم شب جمعه در امامزاده آغا بی‌بی سکینه روشن بکند. چون ستاره دختر نایب عبدالله میرآب هم همین نذر را کرده بود و شوهر کرد.		
۲	آخوند ده سید معصوم، برای شگون رفت بالای منبر و دو سه دهن روضه خواند. مادرش دستور داد روضه عروسی قاسم را بخواند و همه گریه کردند.		
۳	مادرش پیوسته به او سرزنش می‌کرد که تو سر پدرت را خورده‌ای و او را بدقدم می‌دانست		
۴	جمع کل	۵	۱۰۰

در جامعه‌ای که هدایت آن را در متن داستان ترسیم کرده و به‌روشنی مشخص است این جامعه همخوانی زیادی با جامعه حاکم بر ایران معاصر دارد آن‌هم به‌خصوص با ویژگی‌های زندگی در شهرستان‌های ایران، مشخص است که زنان دست برتر در این جامعه را نداشته و فضای حاکم بر جامعه مردسالاری است که زنان را شهروند درجه دوم تلقی می‌کند. جامعه‌ای که تعدد زوجه، اعمال خشونت‌های کلامی و جسمی بر علیه زنان باوجود ناپسندیده بودن رایج می‌باشد. هدایت با علم به آرا و عقاید فروید که به‌وضوح تأثیرپذیری وی از این نظریات در جای‌جای داستان پیدا است در تسلیم‌پذیری شخصیت زن در رابطه با سرنوشت بد خود سعی کرده است این فضای مردسالاری را ترسیم و با اغراق عامدانه بر میزان این پذیرش از سوی شخصیت زن داستان که درواقع فردی دارای بیماری مازوخیسم است قصد داشته است بر این نکته تأکید کند که زنان نیز در شکل‌گیری این وضعیت سهم و از پذیرش این سلطه بی‌رحمانه راضی هستند چراکه راه‌گزینی ندارند و وقتی که نهاد خانواده آنان را طرد می‌کند مجبور هستند این جایگاه اجتماعی را بپذیرند. همان‌طور که مشخص شد هدایت این جایگاه اجتماعی را به‌درستی بر اساس مؤلفاتی همچون مؤلفه مالی، قدرت، خانواده، سنت و مذهب و همچنین تحصیلات و سطوح ارتباطی، پایه‌گذاری می‌کند.

دختری که نماینده زنان جوان جامعه می‌باشد و از طبقه فرودست یک خانواده سنتی و مذهبی یکی از شهرستان‌های دوردست از دست مشکلات ارتباطی با اعضای خانواده به تنگ آمده و برای فرار از آن و همچنین پاسخگویی به نیاز جنسی و روحی خود، دست به انتخاب شوهر آینده خود می‌زند که البته این اولین و آخرین حقی است که هدایت آن‌هم به‌صورت نصفه و نیمه به شخصیت زن داستان داده است. این زن به حداقل سطح رفاهی زندگی راضی است و کابوسش شکست و برگشت به پیش خانواده‌ای است که او را برای همیشه طرد کرده‌اند. او فاقد هرگونه مهر مادری است چون خود از این مهم محروم بوده است. او خشونت شوهر را در کنار اوقاتی که در کنارش آسایش دارد را سخت دوست داشته و باوجود بی‌مهری‌های شوهر و ترک زندگی همچنان در جستجوی آن است.

هدایت به جز قربانی نشان دادن زن در این جامعه به شیوه‌ای هنرمندانه، قربانی شدن یک کودک را نشان می‌دهد که محروم از مادر و مهرش بر سر راه گذاشته می‌شود. کودکی که مذکر بوده و حاصل یک زندگی زناشویی ناموفق است بر سر راه گذاشته می‌شود تا شاید او نیز در آینده گل بیوی ثانی شود که هیچ‌گونه بهره‌ای از عطف و مردانگی نبرده است.

در صحنه مواجهه گل بیو و مادرش با زرین کلاه، هدایت به خوبی بی‌رحمی زنان در حق یکدیگر را به ترسیم می‌کشد که چگونه مادر گل بیو بدون کوچک‌ترین درنگی زرین کلاه را متهم به خیانت و بچه او را ولد یک رابطه نامشروع می‌داند.

در نهایت باید گفت نویسنده قصد دارد به خواننده بفهماند در جامعه مردسالار شکل گرفته از اندیشه‌های خرافی و کهنه، نهاد خانواده زمانی که به درستی شکل نگیرد زمینه‌ساز پیدایش نسلی با مشکلات روانی خواهد شد که از رنج دادن و رنج کشیدن ابایی نداشته و حتی لذت می‌برند و در این میان برای ادامه این چرخه هر کدام از جنسیت‌ها به دنبال ادامه دادن وضع موجود از طریق پیدا کردن بدیل جنس مخالف خود هستند و بنابراین این وضعیت کماکان ادامه خواهد داشت.

نتیجه‌گیری

با توجه به تمامی یافته‌های پژوهش و با عنایت به نکات گفته‌شده می‌توان گفت تحلیل داستان زنی که مردش را گم کرد هدایت مشخص می‌سازد زمانی که ارتباطات مابین اعضای خانواده از سطح مطلوبی که همانا ارتباطی دوسویه، همدلانه و صمیمانه است برخوردار نمی‌باشد منجر به ایجاد شکافی عمیق بین طرف‌های ارتباطی می‌شود و در این حالت نسل جوان و کم‌تجربه که نگاهش به موضوعات احساسی و توأمان با هیجانات مقتضی سن جوانی است، برای پر کردن خلأ ایجادشده و برقراری تعامل موردنیاز، راه‌حل آن را در بیرون از خانواده جستجو می‌کند و اینجا است که احتمال دارد با انتخابی غلط خود را در دامان حوادث و مشکلات بیشتری بی‌اندازد و این در حالی است که آسیب‌های نشأت گرفته از حوزه ارتباطات انسانی که در متن پژوهش نیز از آن نام برده شد آن‌قدر

مهم و تأثیرگذار هستند که می‌تواند منجر به پیدایش اختلالات ذهنی و روحی شود و حتی زمینه‌ساز شکل‌گیری بیماری‌های روانی در فرد گردد. چراکه به گفته یونگ چنانچه دوران کودکی به گونه‌ای صحیح و با ارتباطاتی سالم سپری نشود می‌تواند منجر به پیدایش عقده‌هایی گردد که وی آن را عقده «مادر در فرزند دختر» می‌داند و آن را به چهار دسته تقسیم می‌کند؛ رشد زیاده از حد عنصر مادری، رشد زیاده از حد غریزه شهوانی، همسان شدن با مادر و مقاومت در برابر مادر که در داستان زرین کلاه از جمله دخترانی است که از عقده نوع چهارم رنج می‌برد دختری که یونگ نیز او را این چنین توصیف می‌کند دختری که دوست دارد تمامی غرایزش را به صورت مقاومت منفی در مقابل مادرش سامان داده و حتی ازدواجش برای گریز از مادر است و به همین خاطر احتمالاً در ازدواج نیز شوهری نصیبش خواهد شد که دارای تمامی خصوصیات ذاتی شخصیت مادرش می‌باشد، سرنوشتی که زرین کلاه نیز به آن محکوم است.

در این وضعیت جنسیت مؤنث به عنوان جنسیتی با آسیب‌پذیری بالا، بیشتر مستعد تحمل ضرر و زیان خواهد بود آن‌هم در جامعه‌ای که طبقات فرودست با فقر مالی و فرهنگی دست‌وپنجه نرم می‌کنند و زنانی مثل زرین کلاه به‌طور پیش‌فرض پذیرفته‌اند که شهروند درجه دوم در جامعه هستند چراکه به راحتی مسائلی همچون تعدد زوجه و خشونت‌های کلامی و جسمی رایج در جامعه را که همیشه و همواره نمودهای بارز این درجه از شهروندی هستند را از طرف جنس مخالف خود پذیرفته‌اند و این موارد در دل فرهنگ جامعه نهادینه شده است.

با وجود اینکه داستان مذکور به عنوان نمود ذهنی جامعه وقت و مربوط به ده‌ها سال پیش می‌باشد ولی همچنان ما شاهد پیاده‌سازی تمامی نکات استخراجی از متن داستان در بطن جامعه هستیم. هنوز هم همانند گذشته مردان می‌توانند مثل گل بوی داستان هر زمان که خواستند برای خود زن دوم اختیار کنند و با وجود وضع مقررات سخت‌گیرانه‌تری نسبت به گذشته در خصوص رساندن آزار روحی و جسمی به زنان، اما همچنان و به‌خصوص در شهرها و روستاهای کوچک‌تر و بسته‌تر شاهد وفور این گونه آسیب‌های

وارد به زنان هستیم و همانند گل بو در داستان، مسئله اعتیاد مردان، بیکاری آنان که خود سرمنشأ سیلی از مشکلات ثانویه است و نگاه مصرفی به زنان، در بین مردان جامعه رواج دارد و تمامی این موارد نگاه‌ها و مسائل اشتباهی است که از سوی زنان در جامعه نیز پذیرفته شده است و حتی می‌توان گفت به مدد شرایط حال حاضر جامعه همچون تأثیرات گرفته‌شده از جامعه سرمایه‌داری که به زن همچون یک کالا نگاه می‌کند بیشتر و عمیق‌تر هم شده است.

بنابراین می‌توان گفت زرین کلاه نماینده زنانی است که استقلال مالی نداشته و هنوز برای گذراندن امورات خود نیازمند و وابسته به منابع مالی همسر خود هستند و به قولی خرجی بگیرند و همچنین نماینده زنانی است که با وجود وفق پیدا کردن با انواع ناملایمی‌های موجود در زندگی و حتی لذت بردن از آن‌ها همچنان جایگاه خود را به قدرت برتر یعنی جامعه مردسالار بخشیده‌اند اما با این وجود تلاش می‌کنند که در نهایت بتوانند جایگاه اجتماعی خود را ارتقا دهند که البته گواهی آن، موفقیت‌های متعدد زنان در حوزه‌های علمی، ورزشی و اجتماعی در عرصه‌های بین‌المللی و ملی می‌باشد.

در رابطه با جامعه‌ای که هدایت مصداقی از آن را برای ما ترسیم می‌کند باید گفت این جامعه، جامعه‌ای است که از آن زمان تاکنون در فرهنگ خود نگاه مناسبی به جایگاه زن نداشته و این نگاه را نیز نسل به نسل نیز منتقل می‌کند. همانند شعری که در بطن داستان بخشی از آن نقل می‌شود و نشان می‌دهد که در فرهنگ عامه چگونه جایگاه زن هم‌زمان به‌عنوان دختری در خانواده پدری با زنی در خانه شوهر متفاوت و متعارض است و همین زن با این نقش و جایگاه متفاوت و دوگانه است که خود دوباره دختر و پسری را تحویل جامعه می‌دهد؛ اما در داستان جایگاه زرین کلاه در خانواده پدری آن‌قدر ضعیف و نامناسب است و ارتباطات انسانی موجود بین او و مادر و خواهرانش آن‌قدر ناموفق و کینه‌ورزانه است که زرین کلاه خانه شوهر با تمامی صفات موجود در شعر که اتفاقاً در زندگی‌اش نیز نمود پیدا کرده است را به زندگی در خانه پدری ترجیح می‌دهد و حاضر است برای آن نذر کرده و کبوتر آزاد کند که خود دلالت بر آزادی و رهایی از زندان

خانواده پدری می‌کند.

خونه بابا نون و پسته / خونه شوهر غم و غصه
خونه بابا نون و حلوا / خونه شوهر همش دعوا
خونه بابا نون و انجیر / خونه شوهر غل و زنجیر
خونه بابا نون و لیمو / خونه شوهر شدیم بی مو
خونه بابا نون و آلو / خونه شوهر همش جارو
خونه بابا نون و خیار / خونه شوهر بی اختیار
خونه بابا نون و آلو / خواهر شوهر عین زالو

البته همین جامعه و مردم از زمان داستان تا به امروز نیز به زشتی آسیب‌های حوزه زنان واقف بوده و آن را محکوم می‌کنند مانند جایی در داستان که راوی از کتک و شلاق خوردن روزمره زن داستان می‌گوید و از اینکه «همسایه‌ها به اطاق آن‌ها می‌آمدند و به گل ببو فحش، نفرین و نصیحت می‌کردند» خبر می‌دهد که البته خود این روایت نیز نشان می‌دهد که نفس انجام عمل خشونت علیه زنان آن‌قدرها غیرقابل تحمل نیست که صورت نگیرد و کسی جرأت نکند به سمت آن نرود.

با این وجود هدایت به‌عنوان نویسنده‌ای که به‌خوبی به این مقولات آشنا می‌باشد و با طرح این چنین داستان‌هایی در برخورد با زن در مقام عضو جامعه‌ای با ساختارهای فرهنگی، اجتماعی، سنتی و مردسالار، موضع‌گیری‌ای کاملاً انسانی، حمایت‌گرا و نوع‌دوستانه دارد و معتقد است زن در جامعه ایرانی با مسائل و مشکلات زیادی مواجه است که از آن جمله می‌توان به فقر اقتصادی و فرهنگی، باورهای خرافی و عامیانه و البته غلط‌درباره زنان، سوءاستفاده از برخی هنجارهای عرفی و شرعی، ناآگاهی طبقاتی، غلبه نظام مردسالار، برداشت صوری و قشری و خرافه‌آمیز از دین، چندهمسری، بیماری و نبود امکانات بهداشتی، نگاه ابزارگری مردان به زن و... اشاره کرد و از آن نام برد و به همین دلیل است که هدایت به رسم دیگر آثارش، داستان را با تراژدی به پایان می‌رساند و به‌نوعی اعلام می‌دارد که زنان قربانی بی‌سروصدای وضع موجود و البته خود تداوم‌بخش آن هستند و تا

مادامی که جامعه برای مشکلات مذکور فکری نکند و راه‌حل مناسبی پیدا نکند همچنان آنان قربانیان وضع موجود خواهند بود و خواهند ماند و درنهایت باید گفت برخلاف تصور اولیه از هدایت و داستان‌هایش که او را زن‌ستیز یا با نگاهی از بالا به پایین به زنان نشان می‌دهد با تحلیل این داستان و دیگر داستان‌های هدایت مشخص می‌شود هدایت بلعکس به سختی‌های پیش روی زنان در جامعه ایرانی پرداخته و با انتقاد از نگاه مردسالارانه جامعه و سایه آن بر تمامی ابعاد زندگی زنان، مردان را در شکل‌گیری این جایگاه تنزل یافته سهم می‌داند و به روشنی نشان می‌دهد که چگونه این جایگاه از طریق ارتباطات مابین این دو جنس شکل می‌گیرد. البته او در داستان‌هایی همچون «علویه خانم» و «زنی که مردش را گم کرد» به نقش خود زنان در ترسیم این وضعیت نیز می‌پردازد و جهل، خرافه‌پرستی، وادادگی و آمیزه‌های غلط آنان را سهم زنان در پدید آمدن این نابه‌هنجاری می‌داند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Saeed Saghei

<http://orcid.org/0000-0001-9301-277X>

Ali Asghar Kia

<http://orcid.org/0000-0002-7162-0771>

Reza Saberi

<http://orcid.org/0000-0002-7805-5277>

منابع

- آفاگل زاده، فردوس. (۱۳۸۵) *تحلیل گفتمان انتقادی*، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی
- پاینده، حسین (۱۳۷۲) روان‌کاوی شخصیت روان رنجور در زنی که مردش را گم کرد هدایت، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی مطالعات فرهنگی، شماره ۲۱ صص ۲۸-۲۰
- پروینی، خلیل (۱۳۸۱) نگاهی به داستان و اجزای تشکیل دهنده آن، *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی*، تهران: شماره ۱۶۲ و ۱۶۳
- داد، سیما (۱۳۷۸) *فرهنگ اصطلاحات ادبی*، تهران: نشر مروارید، چاپ چهارم.
- رضائیان، علی، (۱۳۸۵) *مبانی مدیریت رفتار سازمانی*، تهران: سمت، چاپ هفتم، ص ۲۸۹
- فرهنگی، علی اکبر (۱۳۸۷)، *ارتباطات انسانی*، جلد ۱، تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا، چاپ چهاردهم.
- فیاض، ابراهیم (۱۳۸۹). *تعامل دین، فرهنگ و ارتباطات: نگاهی مردم شناختی*، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
- مازلو، آبراهام، (۱۳۶۹). *انگیزش و شخصیت*، ترجمه: احمد رضوانی، مشهد: آستان قدس رضوی.
- مک کی، رابرت (۱۳۸۷) *داستان: ساختار، سبک و اصول فیلمنامه نویسی*. ترجمه: محمد گذرآبادی
- تهران: نشر هرمس
- میرصادقی، جمال (۱۳۸۵) *عناصر داستان*، اول، تهران: نشر سخن، چاپ هشتم.
- (۱۳۹۱) *زاویه دید در داستان*، تهران: نشر سخن، چاپ دوم.
- میرفخرایی، نژاد (۱۳۸۳) *فرآیند تحلیل گفتمان*، تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
- هدایت، صادق (۱۳۸۰) *مردی که زنش را گم کرد، گزیده داستان‌های کوتاه*. تهران: نشر روزگار.
- ساراسون، آروین جی، ساراسون، باربارا آر (۱۳۹۰) *روان‌شناسی مرضی*، ترجمه: بهمن نجاریان و همکاران، تهران: انتشارات رشد.
- سارتر، ژان پل (۱۳۹۷) *هستی و نیستی*، ترجمه: عنایت‌الله شکیباپور، تهران: انتشارات دنیای کتاب
- یعقوبی، پارسا، کامیاب، مرجان، (۱۳۹۹) *خطاب و فراخوانی جنسیتی سوژه‌ها در داستان‌های صادق هدایت*، نقد و نظریه ادبی، تهران: سال پنجم، دوره دوم، شماره ۱۰ صص ۲۷۷-۲۹۸

References

Fairclough, Norman (2001) *Language and power* (second edition), England, Longman.

References [In Persian]

- Aghagolzadeh, Ferdous. (1385) *Critical Discourse Analysis*, Tehran: Scientific and Cultural Publications.
- Dad, Sima (1378) *Dictionary of Literary Terms*, Tehran: Marvarid Publishing House, 4th edition.
- Farhani, Ali Akbar (1387), *Human Relations*, Volume 1, Tehran: Rasa Cultural Services Institute, 14th edition.
- Hedayat, Sadiq (2010) *A man who lost his wife, a collection of short stories*. Tehran: Neshar Roozer.
- Maslow, Abraham, (1369) *Motivation and personality*, translated by: Ahmad Razvani, Mashhad: Astan Quds Razavi.
- McKay, Robert (1387) *Story: structure, style and screenwriting principles*, translated by: Mohammad Ghazrabadi, Tehran: Hormes Publishing.
- Mirfakhrai, Tejad (1383) *discourse analysis process*, Tehran: Office of Media Studies and Development.
- Mirsadeghi, Jamal (1385) *Story elements, first*, Tehran: Sokhon Publishing House, 8th edition.
- (1391) *Angle of view in the story*, Tehran: Sokhon publishing house, second edition.
- Parvini, Khalil (2008) *A look at the story and its constituent parts*, Faculty of Literature and Human Sciences magazine, Tehran: No. 162 and 163
- Payandeh, Hossein (1372) *Psychoanalysis of a neurotic personality in a woman who lost her husband*, Hedayat, Tehran: *Research Institute of Humanities and Cultural Studies*, No. 21, pp. 28-20
- Rezaian, Ali, (1385) *Fundamentals of Organizational Behavior Management*, Tehran: Samat, 7th edition, p. 289
- Sarason, Ervin J., Sarason, Barbara R. (2018) *Morbid Psychology*, translated by: Bahman Najarian et al., Tehran: Rushd Publications.
- Sartre, Jean-Paul (1397) *You are and you are not*, translated by Enayatullah Shakibapour, Tehran: World of Books Publications
- Yaqoubi, Parsa, Ghayab, Marjan, (2019) *Addressing and gender appeal of subjects in Sadegh Hedayat's stories, criticism and literary theory*, Tehran: Year 5, Volume 2, Number 10, pp. 277-298

استناد به این مقاله: ثقه‌ای، سعید، کیا، علی اصغر، صابری، رضا. (۱۴۰۳). نقش ارتباطات انسانی در ترسیم جایگاه اجتماعی زنان؛ به کمک مطالعه موردی ادبیات داستانی هدایت، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، ۱۰(۳۸)، ۱-۳۸.
DOI: 10.22054/nms.2022.70299.1470

New Media Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License..